

Małgorzata Bałuszyńska

Wykorzystanie audycji radiowych z cyklu *Zaśpiewajmy, posłuchajmy* w klasie III szkoły podstawowej

W roku szkolnym 1985/86 Polskie Radio w programie IV rozpoczęło nadawanie nowego cyklu muzycznych audycji radiowych dla klas I–III autorstwa Zofii Burowskiej, Jerzego Kurcza i Andrzeja Wilka. Audycje te były jedną z propozycji obowiązującego programu muzyki, w którym przewidziano różne formy aktywności muzycznej, a więc śpiewanie, granie na instrumentach, słuchanie, tworzenie oraz realizację ruchową muzyki. Prezentowany cykl żadnej z tych form nie pominął, wszystkie potraktował jako bardzo ważne, obudowując je odpowiednimi ćwiczeniami, najczęściej w postaci zabawy muzycznej. Całość służyć miała kształtowaniu wyobraźni muzycznej, wrażliwości estetycznej dzieci oraz wykształceniu potrzeby kontaktu z muzyką.

Audycje zostały przygotowane nie tylko z myślą o dzieciach, ale także o nauczycielach, miały być bowiem pomocą w przygotowaniu i przeprowadzeniu lekcji muzyki w szkole, wskazując jeden ze sposobów interpretowania programu. Ćwiczeniowy materiał muzyczny, tj. śpiewanki, zabawy rytmiczne, zadania twórcze, notacja zaczerpnięte zostały z książki *So-mi-la, ćwiczenia muzyczne w klasach I–III*. Utwory do słuchania wybrane zostały z płytoteki szkolnej dla klas I–III oraz z nagrań radiowych.

I. Muzyczne audycje radiowe dla klas I–II

Cykl audycji dla klas I zatytułowany: *Zatańczymy raz i dwa, zaśpiewamy so-mi-la* nadawany był w programie IV PR w roku szkolnym 1985/86.

Podstawę procesu dydaktycznego tego cyklu audycji stanowiły śpiewanki i piosenki. W śpiewankach, opartych głównie na wybranych tekstach literatury dziecięcej, występowały te wartości rytmiczne i wysokości, które dzieci powinny biernie poprzez rozpoznawanie, a nawet czynnie – intonowanie opanować.

Materiał dźwiękowy i rytmiczny śpiewanek został usystematyzowany w sposób szczegółowy: rozpoczynamy od dwóch wartości rytmicznych: ćwierćnuta i ósemka oraz dwóch wysokości: so-mi.

W piosenkach uczonych ze słuchu i utworach przeznaczonych do słuchania odstępiono od tej zasady, mając na uwadze wartość artystyczną i atrakcyjność utworów oraz ich przystępność, tj. możliwości wykonawcze i percepcyjne dzieci.

W klasie I, zgodnie z programem i treścią audycji radiowych, dzieci poznały wysokości: so-mi-la-do w połączeniu z fonogestyką oraz wartości rytmiczne:

ćwierćnuta – „ta”,
ósemka – „ti”,
pauza ćwierćnutowa – „sza”,
półnuta – „ta-a”,
i trzy linie.

Poprzez słuchanie audycji radiowych utrwały te wysokości i wartości rytmiczne, rozpoznawały i odtwarzały je, czytając z nut poznane wzory melodyczne. Dzieci poznały także kreskę taktową, znak powtórzenia, metrum dwudzielne. Poprzez ogromną różnorodność zadań i treści lekcji z audycjami dzieci uwarściwiały się na słowo, dźwięk, efekty akustyczne (poznawały instrumenty, efekty perkusyjne własnego ciała), rozróżniały głos wysoki – sopran i niski – bas. Dzieci rytmizowały teksty, układały wstępy i zakończenia, ostinata rytmiczne lub melodyczno-rytmiczne do wierszy i śpiewanek, bawiły się w echo rytmiczne, melodyczne, kanon itd. Układały także ilustracje muzyczne do wierszy, improwizowały muzykę ruchem, tworzyły formę AB z zastosowaniem różnych środków wyrazu muzycznego, poznały także taniec zbójnicki i trojak.

Muzyczne audycje radiowe dla klas II zatytułowane: *Jak to ładnie brzmi, l-s-d-r-m* były kontynuacją audycji prezentowanych w roku poprzednim. Kontynuacja ta dotyczyła podstawowych elementów procesu dydaktycznego:

- 1) stosowania różnorodnych form aktywności muzycznej,
- 2) wykorzystania ćwiczeń słuchowych obejmujących: echo, ostinato, kanon, intonowanie wzorów melodycznych i śpiewanek przy pomocy nut, z nut, „z ręki”, transponowanie wzorów melodycznych, rytmizowanie tekstów, zapisywanie wartości rytmicznych i wysokości dźwięków, rozpoznawanie znanych melodii i rytmów z zapisu.

Niektóre zagadnienia, np.: środki wyrazu muzycznego czyli tempo, dynamika, barwa dźwięku wprowadzone w klasie I stanowiły trwałe składniki nauczania. Materiał dźwiękowy usystematyzowany według wzrastającego stopnia trudności uległ poszerzeniu.

W klasie II wprowadzony został dźwięk: re i do, metrum trójdzielne oraz wartości rytmiczne:

półnuta z kropką – „ta-a-a”,
pauza ósemkowa – „es”,
pauza półnutowa – „sza-a”,
synkopa – „ti-ta-ti”,
pięciolinia.

Dzieci poznały także wybrane instrumenty dęte i strunowe. W połączeniu z dotychczas poznanym materiałem w klasie II została znacznie poszerzona i wzbogacona podstawa dźwiękowa ćwiczeń. Śpiewanki były nadal podstawowym materiałem służącym do ćwiczeń i zabaw. Główny nacisk położono na poznanie muzyki właśnie poprzez śpiewanie śpiewanek, piosenek i słuchanie utworów muzycznych.

II. Muzyczne audycje radiowe dla klas III

Cykl audycji dla klas trzecich zatytułowany: *Zaśpiewajmy, posłuchajmy* stanowił kolejny etap w cyklu umuzykalniającym, rozpoczętym w roku szkolnym 1985/86, a kontynuowanym w roku szkolnym 1986/87.

W cyklu zachowane były pewne stałe elementy powtarzające się w kolejnych klasach. Należały do nich nadal formy aktywności muzycznej dzieci przewidziane programem szkolnym „muzyki”.

Zmianie uległy natomiast treści muzyczne audycji. Przejawiło się to w:

- doborze ćwiczeń słuchowych związanych z nauką czytania i pisania nut i analizą słuchową muzyki,
- repertuarze przedstawionym do słuchania,
- wymaganiach dotyczących realizacji ruchowej muzyki,
- propozycjach związanych z tworzeniem muzyki,
- grą na instrumentach.

Pierwsze dwie audycje dla klasy III poświęcone były powtórzeniu zagadnień wprowadzonych w roku ubiegłym w klasie II i wcześniej w klasie I.

W klasie III materiał dźwiękowy uległ poszerzeniu o dźwięk „fa”. Wprowadzone zostały również nowe wartości rytmiczne: szesnastka – sylaba „to”, cała nuta – „ta-a-a-a”, oraz metrum czterodzielne. Poznane wysokości i wartości rytmiczne stanowiły materiał do nowych śpiewanek, które miały za zadanie utrwalanie relacji wysokościowych i czasowych między dźwiękami.

Podobnie jak w audycjach dla klas I–II, każda z audycji dla klas III posiadała swój własny tytuł, który sugerował jej treść. I tak np. w audycji

pierwszej pt. *Zapraszamy do Krakowa* dzieci odbyły muzyczną podróż po Krakowie, od Barbakanu na wzgórze wawelskie, Planty, Uniwersytet Jagielloński, krakowski rynek. Towarzyszyły im poznane wcześniej piosenki: *Płynie Wisła*, *Krakowiaczek*. Uczniowie brali udział w zabawach muzyczno-ruchowych „Smok”, „Taniec dworski”, odbyli muzyczny spacer po Plantach w rytmie krakowiaka. Dzieci słuchały Dzwonu Zygmunta, hejnału z Wieży Mariackiej, pieśni żaków krakowskich, krakowskiej muzyki ludowej, fragmentów z baletu *Pan Twardowski*. Podobnie tytuły innych audycji, np.: *Muzyka naśladuje*, *Jesienna piosenka*, *Gdzie jest „fa”*, *Piękny śpiew*, *Najdłuższa nuta*, *Czy to walc, czy to marsz?* *Gra kapela* stanowiły niejako myśl przewodnią i wskazywały ogólną tematykę i charakter audycji.

Oprócz wielu śpiewanek opartych na poznanych dotąd wysokościach i wartościach rytmicznych dzieci poznały także wiele piosenek: popularnych, ludowych i skomponowanych z myślą o dzieciach. Muzyka do słuchania obejmowała natomiast muzykę, która: naśladuje (audycja pt.: *Muzyka naśladuje*), opowiada (audycje pt.: *Opowieści muzyczne*, *Zimowa opowieść*), wyraża (audycja pt.: *Muzyka smutna i wesola*).

Dzieci poznały w klasach II różne rodzaje orkiestr, kapele ludowe, muzykę ludową i tańce polskie, a także różne rodzaje głosów ludzkich.

Przedstawię teraz kalendarz audycji radiowych dla klas III, tzn. tytuł audycji i poruszane w jej trakcie zagadnienia.

KALENDARZ AUDYCJI	
Tytuł	Zagadnienia
1. Zapraszamy do Krakowa	Powtórzenie i utrwalenie zagadnień z klasy II i III w r. szk. 1986/87, czyli: metrum trójdzielne, półnuta z kropką, dźwięk „re”, synkopa.
Nasze ulubione śpiewanki i piosenki	Cd. powtórzenia i utrwalenia zagadnień z klasy II i III: pauza ósemkowa, pentatonika, + do – górne, pięciolinia, linia dodana, pauza półnutowa, kontrasty w muzyce, elementy muzyczne.
3. Muzyka naśladuje	Kanon: „Don, don”, muz. K. Orff, sylaba rytmiczna „to”, szesnastka, nauka kanonu, słuchanie utworów muzycznych.
4. Ustna harmonijka	Nauka piosenki: <i>Ustna harmonijka</i> , muz. Jerzy Abratowski, sł. F. Kobryńczuk, instrumenty muzyczne, słuchanie muzyki
5. Ilustracje muzyczne	Słuchanie utworów ilustracyjnych, tworzenie ilustracji muzycznych do tekstów. Utrwalenie piosenki: <i>Ustna harmonijka</i> .
6. Opowieści muzyczne	Tworzenie i słuchanie muzyki.
7. Jesienna piosenka	Nauka piosenki: <i>Nigdzie lepiej niż przy piecu</i> , sł. wg pios. lud. Hanna Januszewska

8 Gdzie jest „fa”	Śpiewanka: <i>Zaśpiewaj z nami</i> , Dźwięk „fa”, fonogestyka, wzór melodyczny: d-r-m-f-s, nowe śpiewanki,
9 Piękny śpiew	Głosy ludzkie (sopran, alt, tenor, bas), słuchanie utworów muzycznych.
10. Spacerkiem po Krakowie	Nauka piosenki <i>Któż wypowie twoje piękno, Krakowie prastary</i> . sł.: Adam Polewka, mel. popularna. Słuchanie utworów muzycznych. Zabawy muzyczne.
11. Orkiestra gra	Rodzaje orkiestr. Gra na instrumentach. Utrwalenie piosenki o Krakowie.
12. Zimowa opowieść	Słuchanie utworów muzycznych. Bałki muzyczne.
13. Szopka krakowska	Obrzędy ludowe.
14 U zegarmistrza gra muzyka ...	Nauka piosenki <i>Zegary</i> , muz. E. Pałasz, sł. M. Terlikowska. Słuchanie utworów muzycznych.
15. Zagadki muzyczne	Rozwiązywanie zagadek muzycznych. Powtórzenie piosenek i utworów muzycznych.
16. Najdłuższa nuta	Cała nuta i sylaba rytmiczna: ta-a-a-a. Nauka kanonu <i>Wieje wiatr</i> . Zabawy muzyczno-ruchowe. Śpiewanie solmizacją.
17. Hej, jedziemy w świat daleki	Nauka piosenki <i>Pociąg</i> , muz. Jan Maklakiewicz, sł. F. Kiwelewicz. Słuchanie utworów muzycznych. Zabawy muzyczno-ruchowe.
18. Muzyka smutna i wesoła	Tworzenie muzyki. Słuchanie utworów muzycznych.
19. Czy to walc, czy to marsz?	Ćwiczenia słuchowe, umiejętność rozpoznawania metrum trój- i czterodzielnego. Słuchanie utworów muzycznych. Zabawy ruchowe.
20. Ptaki w muzyce	Śpiewanie piosenek. Słuchanie utworów muzycznych.
21. Indiańskim krokiem	Nauka piosenki, sł. M. Terlikowska, muz. E. Pałasz.
22. Gra kapela	Tańce ludowe. Śpiewanie i słuchanie muzyki ludowej.
23. Co to jest koncert?	Słuchanie i tworzenie muzyki.
24. Piosenka dla mamy	Nauka piosenki, muz. K. Kozak, sł. M. Szipowski. Słuchanie utworów muzycznych.
25. Zagadki muzyczne	Utrwalenie piosenki, zagadki muzyczne. Powtórzenie piosenki, zabaw i utworów muzycznych.
26. Lubię lato	Nauka piosenki, muz. A. Mleczko, sł. E. Kuryto.
27. Co kto lubi?	Rozwiązanie zagadek. Powtórzenie ulubionych piosenek i utworów.

Konstrukcja każdej audycji, dobór piosenek i śpiewanek, zachowanie proporcji pomiędzy poszczególnymi formami aktywności, nieprzeciążanie dzieci nadmiarem zadań i ćwiczeń, przemyślane wprowadzanie wiadomości muzycznych do zabaw dziecięcych, przeplatanie ich ze śpiewem, duża ilość wartościowej i interesującej muzyki do słuchania to czynniki, które zadecydowały o niezwykłej atrakcyjności tego cyklu audycji oraz powodzeniu i sympatii, jaką zdobył sobie on u dzieci. Przykładem może być zaciekawienie lekcjami z audycjami, jakie obserwowałam w jednej z klas III Szkoły Podstawowej w Woli Rzędzińskiej (woj. tarnowskie). Zainteresowanie i chęć słuchania audycji potwierdziły się zresztą u wszystkich dzieci, które się z tym cyklem zetknęły.

Przejawiło się to przede wszystkim w popularności zaproponowanych przez autorów audycji śpiewanek i piosenek. Niektóre z nich, np.: piosenki *Któż wypowie twoje piękno, Krakowie prastary, Nigdzie lepiej niż przy piecu, Zegary, Indiańskim krokiem, Lubię lato* dzieci z Woli Rzędzińskiej śpiewają do tej pory (obecna kl. VII). Dzięki oryginalnym „muzycznym” określeniom, trafiającym do wyobraźni dziecka, np. „uparcuszek”, „niecierpliwe echo”, odczytywaniu wartości rytmicznych za pomocą sylab, a także bliskim dzieciom śpiewankom dzieci w niespotykane szybkim tempie – i jak obserwowałam – z dużą łatwością rozwijały swoje umiejętności i przyswajały muzyczną wiedzę. Co zaś najważniejsze – wykształcona została u nich bardzo silna potrzeba kontaktu z muzyki.

Ostatnią z audycji radiowych w klasie III zatytułowaną: „Co kto lubi?” zrealizowano w Szkole Podstawowej nr 1 w Woli Rzędzińskiej. Szkoła ta była jedną z wielu w Polsce, w której korzystano w sposób systematyczny z audycji radiowych od klasy I do III w dwóch równoległych oddziałach. Potwierdzeniem tego był udział około 70 uczniów w rozwiązywaniu zagadek muzycznych. Takie podsumowanie wiadomości miało miejsce dwa razy w roku: po pierwszym i drugim półroczu. Uczniowie rozwiązywali zagadki indywidualnie na lekcji, nauczyciel zbierał odpowiedzi w postaci opisowej lub plastycznych ilustracji i odsyłał do radia. Za prawidłowo rozwiązane zagadki dzieci otrzymywały nagrody i wyróżnienia. Jednym z nich był przyjazd do szkoły autorów i zrealizowanie audycji w klasie III.

W jaki sposób nauczycielka muzyki w Szkole Podstawowej nr 1 w Woli Rzędzińskiej – nauczyciel specjalista – uzasadnia swoje zainteresowanie tym właśnie cyklem audycji i wykorzystanie ich w pracy na lekcjach muzyki? Zacytuj jej wypowiedź:

„Interesująca konstrukcja audycji, dobór i różnorodność form i treści inspirujących nauczyciela to czynniki, które zdecydowały o moim zainteresowaniu audycjami i systematycznym ich wykorzystaniu jako pomocy w pracy lekcyjnej. Ten cykl audycji to propozycja zarówno dla nauczycieli nie mających specjalistycznego przygotowania do nauczania muzyki w klasach I–III, jak i dla nauczycieli specjalistów, wymagająca od nich własnego, twórczego spojrzenia na lekcję z audycją. Korzystając z tego cyklu audycji, można lekcję muzyki przeprowadzić w każdej szkole i w każdych warunkach. Wszystko uzależnione jest od twórczego wkładu nauczyciela przygotowującego taką lekcję.

Przygotowując się do lekcji z audycją w Woli Rzędzińskiej, każdą z audycji nagrywałam na taśmę wcześniej i rozpracowywałam na dwie 45-minutowe jednostki lekcyjne. Były jednak i takie audycje, które realizowałam w ciągu jednej lekcji. Wszystko zależało od tematu audycji i zawartych w niej treści programowych. Materiał służący do ćwiczeń i zabaw, śpiewanki oraz ćwiczenia czerpałam z książki *So-mi-la*, która stanowiła i stanowi dotąd cenną pomoc w przygotowaniu każdej lekcji.

Podczas prowadzenia zajęć często wykraczałam poza ramy audycji, starałam się, aby polecenia zawarte w audycji najpierw wykonywały dzieci w klasie, a potem słuchały i porównywały z odpowiedziami dzieci w studiu. Traktowałam to jako jedną z form słuchowej analizy, rozwijającej umiejętności percepcyjne dzieci. Gdy np. nauczyciel radiowy zachęcał dzieci do układania własnych melodii do wyliczanki, odwoływałam się wcześniej do indywidualnych propozycji dzieci w klasie. Znając możliwości uczniów i wykorzystując zdobyte przez nich umiejętności, stawiałam im często trudniejsze zadania. Proponowane w audycji ćwiczenia oparte na poznanych wartościach rytmicznych i wysokościach, zabawy muzyczno-ruchowe, śpiewanki i piosenki wykorzystywałam na kolejnych lekcjach muzyki i utrwalalam poprzez różne formy muzycznej aktywności, a także zabawy i zagadki”.

Nie przeprowadzono dotąd w Szkole Podstawowej nr 1 w Woli Rzędzińskiej badań sprawdzających stopień rozwoju muzykalności dzieci, które swoje umiejętności muzyczne, wiedzę, pozytywne motywacje do muzyki w klasach I–III rozwijały w tym właśnie cyklu audycji radiowych. Są to obecnie uczniowie klas VII o dużej aktywności muzycznej. Spełnieniem tej aktywności jest praca w zespole muzycznym i chórze szkolnym.

Zajęcia chóru prezentowano uczestnikom sympozjum podczas IV Polsko-Węgierskiego Seminarium Kodaly'owskiego w Łańcucie w dniu 27 sierpnia 1990 r. Pokaz pracy i występ chóru spotkał się z entuzjastycznym przyjęciem i niezwykle wysokimi ocenami polskich i węgierskich pedagogów, a sam chór zdobył wiele nagród i wyróżnień m.in. Grand Prix i Złotego Kamertonu na Ogólnopolskim przeglądzie Chórów Szkolnych w Bydgoszczy w 1990 r.